

Allemaal wonderen

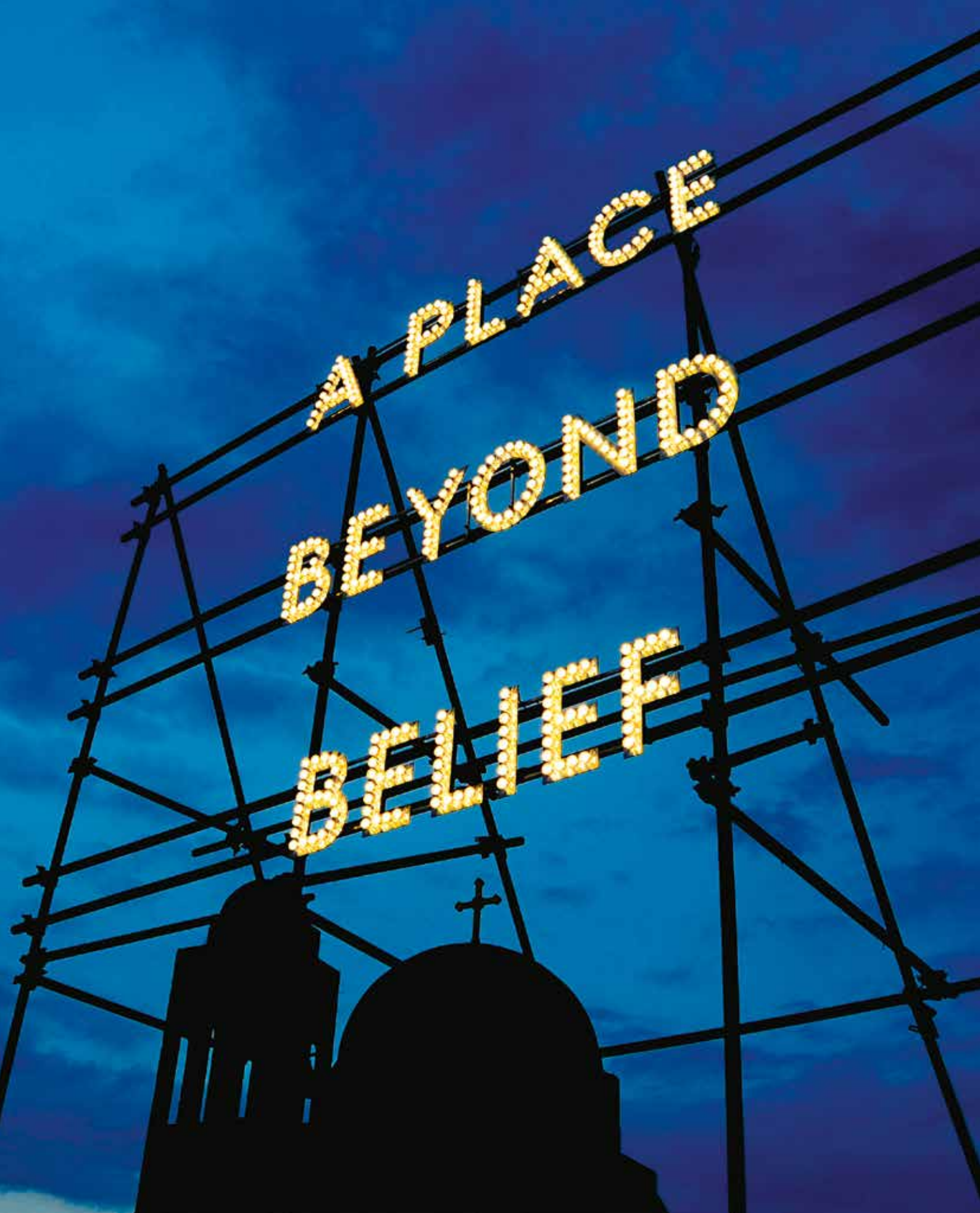
W BOOKS

Museum
Catharijne
Convent

inhoud

- 4 Voorwoord
- 8 Inleiding
Allemaal wonderen
Rianneke van der Houwen-Jelles
en Marije de Nood
- 22 **Eerst geloven, dan zien**
Hijme Stoffels
- 23 **Een protestants wonder in Utrecht**
Fred van Lieburg
- 28 **Het wonder als schok
van het ongewone**
Anne-Marie Korte
- 40 **Gebedsgenezing in Nederland**
Miranda Klaver
- 42 **Trippen met de Godhelm**
Michiel van Elk
- 46 **De wonderen van Maria, Jezus en
de heiligen. Verbeeldingen in de
westerse kunst van de middeleeuwen
en de vroegmoderne tijd**
Victor M. Schmidt
- 62 **Van Rembrandt tot Bowie.
De opwekking van Lazarus verbeeld**
Rianneke van der Houwen-Jelles
- 66 **Wonderen in de islam.
Tekenen van waarachtigheid
en vroomheid**
Luitgard Mols
- 72 **Zweven boven de soep.
Het wonder in de moderne
en hedendaagse kunst**
Joost de Wal
- 86 **Wonderen binnen het hindoeïsme**
Paul van der Velde
- 90 **'Welk jongetje overleeft twee dagen
op zee?' Over Elián en andere
wonderbaarlijke reddingen op het water**
Marije de Nood
- 96 **De wonderen zijn de wereld nog
niet uit. Over de omgang van de
rooms-katholieke kerk met wonderen**
Eric Venbrux
- 108 **De wonderen van het boeddhisme**
Paul van der Velde
- 112 **Een wonderbaarlijk onderzoek.
Het geloof in wonderen in Nederland**
Daan Damen en Lex van Meurs
- 114 **De wonderbaarlijke ziel**
Susan Smit
- 120 Noten
- 123 Literatuur
- 126 Over de auteurs
- 127 Fotoverantwoording
- 128 Colofon

A PLACE
BEYOND
BELIEF

voorwoord

Wonderen zijn een tijdloos fenomeen. Ze worden door velen ervaren, ongeacht culturele of religieuze achtergrond. Ze zijn ongrijpbaar en spreken tot de verbeelding. Ons taalgebruik, films, literatuur en beeldende kunst zijn doorspekt met wonderen. De hoogste tijd dus voor een tentoonstelling en een begeleidende publicatie over de betekenis van dit verschijnsel. Niet alleen in het persoonlijk leven, maar ook voor de kunst. Want kunstenaars hebben door de eeuwen heen geprobeerd het rationeel onverklaarbare zichtbaar en invoelbaar te maken. Dat ook eigentijdse kunstenaars zich met wonderen bezighouden, laat zien hoe het verschijnsel tot op de dag van vandaag de verbeelding prikkelt.

In de rijke collectie van Museum Catharijneconvent bevinden zich talloze kunstwerken en cultuurhistorische objecten, van de middeleeuwen tot de twintigste eeuw, die tonen hoe wonderen een rol spelen binnen de rooms-katholieke, oudkatholieke, oosters-orthodoxe en protestantse tradities. Het fenomeen is echter breder: ook in andere religies, zoals het boeddhisme en de islam, komen wonderen voor. Ons museum belicht de schoonheid en de cultuurhistorische waarde van het erfgoed van het christendom in Nederland. We laten de betekenis in onze huidige leefwereld zien. Daar hoort het geven van een brede context bij. Juist wij kunnen een complex fenomeen als wonderen in al zijn facetten tonen en duiden.

De museumcollectie vormt de basis voor de tentoonstelling, aangevuld met belangwekkende bruiklenen uit nationale en internationale musea, kerken en kloosters en particulier bezit. Deze bruiklenen zijn onmisbaar voor het brede verhaal dat hier wordt verteld. Wij zijn de bruikleengevers dan ook bijzonder dankbaar.

Om een onderwerp van uiteenlopende kanten te belichten, doen wij graag een beroep op externe expertise. Mijn speciale dank gaat uit naar Anne-Marie Korte, hoogleraar religie, gender en moderniteit aan de Universiteit Utrecht. Zij onderzocht honderden hedendaagse wonderervaringen en deelde genereus haar

kennis en inzichten. Onze dank is groot aan adviseurs op het gebied van beeldende kunst, antropologie en cultuurgeschiedenis, onder wie Irene Constandse, Henri Defoer, Alexandra van Dongen, Désirée Krikhaar, Jan Klinckaert, Wouter Prins, Reimar Schefold, Casper Staal en Arnoud Vrolijk.

De auteurs van de publicatie zijn wij erkentelijk voor hun bijdragen die het fenomeen wonderen vanuit zoveel verschillende perspectieven belichten. De samenstellers van tentoonstelling en publicatie, conservator Marije de Nood en junior conservatoren Rianneke van der Houwen en Anna Koldewey, dank ik voor hun enthousiaste inzet. Zij werkten samen met ons hele museumteam, in het bijzonder Maartje de Jong en Francis Boer.

Onze grote dank gaat uit naar alle fondsen en stichtingen die ruimhartig bijdroegen aan de totstandkoming van deze tentoonstelling. Graag noem ik het KFHein Fonds, het CultuurFonds op Naam Wessel Zwartsenberg, dat wordt beheerd door het Prins Bernhard Cultuurfonds, de Vereniging Vrienden van het Catharijneconvent en het Fonds Museum Catharijneconvent. KRO-NCRV is mediapartner voor de tentoonstelling en partner in een landelijk onderzoek naar het geloof in wonderen.

De samenwerking met zoveel onderzoekers en kenners levert een rijkgeschakeerd verhaal op over de rol van wonderverhalen in onze geschiedenis en ons leven. Voor de een bestaan wonderen niet, de ander ervaart ze als onderdeel van de dagelijkse werkelijkheid. De kracht van de verbeelding in de kunst laat eenieder vrij om zijn of haar visie te spiegelen. Ik hoop dat de tentoonstelling en dit boek op soortgelijke wijze spiegelen hoe mensen door de eeuwen heen naar wonderen kijken.

Marieke van Schijndel
directeur Museum Catharijneconvent

A Place Beyond Belief,
Nathan Coley, 2012.
Glasgow, Studio Nathan
Coley

>> detail **Genezing van de blinde te Jericho,** Meester van de Inzameling van het Manna, 1470-1480. Utrecht, Museum Catharijneconvent, bruikleen particuliere collectie, RMCC s187

Allemaal wonderen

Wonderen spelen een sleutelrol binnen verschillende culturen en religies. Van de antieke joodse, de Griekse, Romeinse, vroegchristelijke en islamitische tot de Perzische en Chinese traditie.

Aan zowel goden als mensen van betekenis werden wonderen toegeschreven. Tot op de dag van vandaag prikkelen deze wonderverhalen de nieuwsgierigheid en voeden de verbeeldingskracht. Hun grote betekenis zien we terug in ons taalgebruik, films, muziek, literatuur en bovenal de beeldende kunst. Miljoenen mensen maakten zélf iets wonderbaarlijks mee. Hoewel hun verhalen de kunst niet haalden, zijn ze voor hen wel van grote betekenis.

< detail **De mannaregen**,
rechter vleugel van een
altaarstuk (binnenzijde),
Antwerpen, ca. 1510-1520.
Amsterdam, Rijksmuseum,
SK-A-867

Het woord wonder

Genezingen, reddingen, levitaties, visioenen, voorspellingen, ontmoetingen met overleden dierbaren: allemaal voorbeelden van gebeurtenissen die door mensen als wonder worden beschouwd. Voor de een te bizar om waar te zijn, door de ander gelovig aanvaard. Het fenomeen 'wonder' is omstreden. Des te opmerkelijker dat het woord diep is geworteld in onze taal. Wie er op let komt het dagelijks tegen in kranten, boeken, op televisie en internet. Wat verstaan we nu precies onder een wonder? De eerste die het begrip duidt, is kerkvader Augustinus (354-430): 'Ik noem een mirakel alles wat zijnde moeilijk en ongewoon de verwachting en de macht van de toeschouwer die zich verbaast, overstijgt.' Augustinus leidt het woord mirakel af van het Latijnse *mirari*, zich verbazen of zich verwonderen. Hiermee is het laatste woord verre van gezegd, want er volgen eeuwen van duiding, definitievorming en verhitte discussies. In de Nederlandse taal duikt het woord 'wonder' in de tiende eeuw voor het eerst op, in de betekenis van 'zich verwonderen'. Vanaf omstreeks 1220-1240 wordt 'mirakel', afkomstig uit het Frans, ingezet als synoniem. De Van Dale geeft tegenwoordig drie omschrijvingen. Ten eerste: 'door of

met hulp van God verrichte handeling die de natuurkrachten te boven gaat'. Ten tweede: 'iets buitengewoons, iets waarover men zich zeer verwondert, iets dat men niet verklaren kan; de manifestatie van een bijzondere kracht, afwijkend van of zelfs in strijd met het gewone. En als laatste: 'in het bijzonder, een gebeurtenis, tegen de natuur van de dingen, die aan de directe tussenkomst of aan goddelijke machten wordt toegeschreven.'

Hedendaagse wonderdoeners

De geschiedenis kent een indrukwekkend aantal mensen waar wonderen aan zijn toegeschreven: van de Boeddha, Jezus, de profeet Mohammed tot honderden goden en heiligen. Nog altijd worden er wonderdoeners aan toegevoegd, zowel van binnen als van buiten een religieuze traditie. Niet zelden doen ze veel stof opwaaien, zoals Sathya Sai Baba (1926-2011). 'Wonderen zijn mijn visitekaartje,' aldus de Indiase goeroe, die onder meer voorwerpen uit het niets materialiseerde. Ze zouden een uiting zijn van zijn goddelijke natuur. In Nederland verwierf genezend medium Jomanda (pseudoniem van Joke Damman, 1948) in de jaren negentig bekendheid met haar drukbezochte 'healings' in Tiel en ingestraalde

> **Mirakelschilderij met vondst van het miraculeuze Mariabeeldje van Amersfoort**, vervaardiger onbekend, ca. 1525. Amersfoort, Oud-Katholieke Parochie Amersfoort

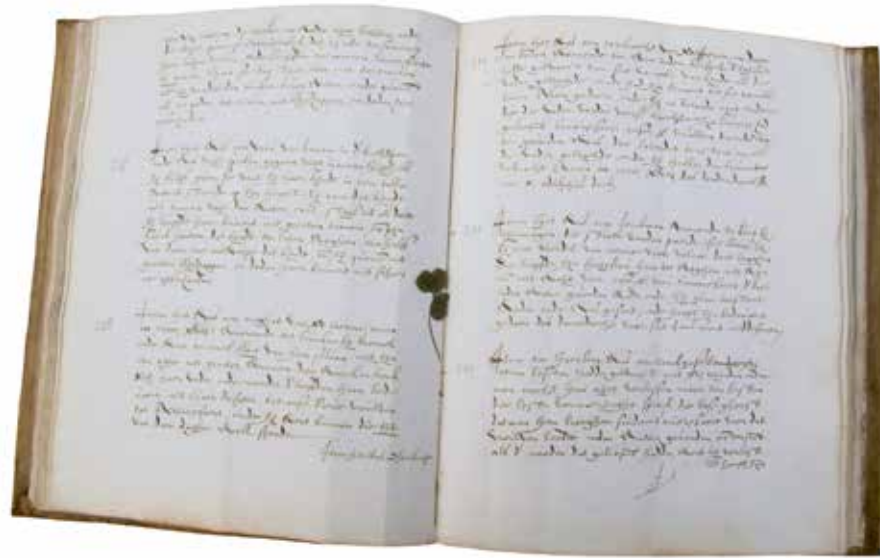
< **Hanna bidt in de tempel om een wonder**, Jan Victors, 1643. Utrecht, Museum Catharijneconvent, RMCC s328

flessen kraanwater. Ook Marokkaan Mekki Torb werkt met energetische kracht. Dagelijks behandelt hij kosteloos zo'n vierduizend mensen in een garage nabij Rabat. Torbi: 'Ik ben geen oplichter. Allah heeft mij de kracht gegeven. Ik genees alles.' Hij drukt zijn patiënten de hand en spreekt zijn zegen uit over een meegebrachte fles water.¹ Gebedsgenezers zijn ook binnen de pinkstergemeente actief, onder wie Heidi Baker (1959). De Amerikaanse zendeling zou in Afrika maar liefst veertien doden hebben opgewekt en blinden, doven en verlamden hebben genezen.²

Actuele wonderen

Wereldwijd halen hedendaagse wonderdoeners en wonderbaarlijke gebeurtenissen het nieuws. Maar veruit de meeste wonderervaringen zijn heel persoonlijk en bereiken nooit het grote publiek. Hoogleraar Anne-Marie Korte onderzocht zo'n duizend van dit soort hedendaagse wonderervaringen.³ De achtergrond van de mensen die een wonder overkwam bleek heel divers. In meer dan driekwart van de ervaringen was sprake van een crisissituatie, zoals het overlijden van een dierbare, een ongeluk, ernstige ziekte of natuurramp. Korte categoriseerde de

In dit boek zijn maar liefst 542 wonderen die zijn toegeschreven aan Onze-Lieve-Vrouw van Amersfoort opgetekend. **Mirakelboek**, afschrift uit de 17e eeuw. Amersfoort, Oud-Katholieke Parochie Amersfoort, 461-40

Ook de lichamelijke resten van heiligen, relieken, konden wonderen verrichten. Na een bezoek aan de relieken van Christina de Wonderbare (1150-1224) genas een verlamde vrouw. **Reliekschrijn van de heilige Christina de Wonderbare**, schrijn: eind 19e eeuw; schilderijen: Godfried Schoofs, 1863. Sint-Truiden, Kerkfabriek O.L.V. Ten Hemelopneming

wonderverhalen. Het meest komen reddingen voor (20%), daarna volgen een betekenisvol teken en contact met een overleden dierbare (ieder 15%) gevolgd door een voorspelling of genezing (ieder 10%). De rest bestaat uit verhalen van het terugvinden van een persoon of voorwerp, vervulling van een wens, een verschijning van een persoon, engel of visioen en contact met een andere werkelijkheid. Interessant is dat deze categorieën grotendeels overeenkomen met de grote wonderverhalen binnen de religieuze tradities. Een wonderbaar-

lijke ervaring brengt veel teweeg. Mensen ervaren daarna onder meer dankbaarheid, troost, bevrijding van angst of ze krijgen het besef dat er 'meer' is.⁴

Het verlangen naar een wonder

Verhalen van wonderdoeners en mensen die er een meemaakten wakkeren de hoop op het bestaan van wonderen aan. Sommige mensen proberen er met bepaalde rituelen actief een af te dwingen: van een kaarsje branden en bidden tot een bedevaart maken. Sommige oude rituelen worden niet meer uitgevoerd, zoals het indringende middeleeuwse gebruik om overleden jonge kinderen in een aardewerken pot op een speciaal plekje op een kerkhof te begraven (afb.). De familie hoopte dat de ziel van hun ongedoopte kind zo alsnog de hemel kon bereiken. Al sinds de vroegste culturen reizen mensen naar plaatsen waar ze het hogere tastbaarder en concreter ervaren. Daar brengen ze offers aan de goden in ruil voor een gunst (afb. p. 31). Nog steeds trekken wereldwijd pelgrims verwachtingsvol naar heilige plekken, zoals Santiago de Compostela waar in 2017 350.000 pelgrims uit 160 landen het graf van de heilige Jacobus in de imposante kathedraal bezoch-

Grafpot, of zogenoemde kinderpot, met het skelet van een pasgeboren kind, ca. 15e eeuw. In 1962 gevonden bij graafwerkzaamheden in Sint-Anna ter Muiden. Middelburg, Ergoed Zeeland.

< In Indonesische traditionele samenlevingen kan de gemeenschap de *datu*, een priester-genezer, vragen om met zijn staf een gunst af te dwingen bij de voorouders en geesten. **Magische staf**, Indonesië, ca. 1878-1900. Rotterdam, Wereldmuseum, WM-20019

Het raam waarin Ida Peerdeman Mariaverschijningen zag. **Uiterwaardenstraat, Amsterdam, 2004**. Gert Jan Kocken, 2004. Utrecht, Museum Catharijneconvent, RMCC f469

ten.⁵ Dichterbij zijn ook bedevaartsoorden te vinden, zoals Amersfoort waar een miraculeus Mariabeeldje wordt gekoesterd (afb. p. 11). Ook in hun eigen huis geven mensen uiting aan hun verlangen naar een wonder. Ze koesteren voorwerpen die bemiddelen tussen hemel en aarde, zoals heiligenbeeldjes en pelgrimssouvenirs. Mensen kennen er een wonderbaarlijke kracht aan toe die hen hoop, troost, bescherming of inzicht biedt.

Schroom en scepsis

Zowel vanuit de kerk als vanuit onze seculiere samenleving worden wonderen met argwaan bekeken. De meeste mensen vertellen hun verhaal met een zekere schroom. Ze voelen zich vaak niet gehoord, niet begrepen en vogelvrij. De publieke reactie van kerkelijk leiders, wetenschappers, journalisten en politici op wonderverhalen is doorgaans kritisch en cynisch. Zo werd Ida Peerdeman (1905-1996) door de kerk en de media weggezet als hysterica (afb.). Pas zes jaar na haar dood erkende de bisschop van Haarlem de bovennatuurlijke oorsprong van haar Mariaverschijningen. De echtheid van een wonder wordt in de oudheid niet betwijfeld. De betekenis is van belang en de vraag met wiens kracht het wonder gebeurt. Vanaf de loop van de twaalfde eeuw verlangt de katholieke kerk echter dat wonderen officieel onderzocht worden. De sceptischere houding bereikt een hoogtepunt bij theoloog Johannes Calvijn (1509-1564): bijna alle wonderen, met uitzondering van die in de Bijbel en de vroege kerk, ziet hij als door de duivel ingegeven illusies. In de achttiende eeuw volgt de kerk steeds vaker het discours van de exacte wetenschappen. Hedendaagse wonderkritiek is terug te voeren op de Schotse filosoof David Hume (1711-1776). Hij definieert wonderen als doorbrekingen van natuurwetten, maar omdat de natuurwetten al zo vaak objectief bevestigd zijn, kunnen enkele subjectieve getuigenissen over een niet controleerbare doorbreking ervan niet serieus genomen worden. Gilberte Degeimbre (1923-2015), die op haar negende dertig Mariaverschijningen meemaakte, zei over de invloed van kritiek: 'Als kind was het verschrikkelijk om dit mee te maken (afb. p. 38). We kregen van niemand steun. Er waren veel mensen die ons niet geloofden, en dat is hun goed recht. Maar ze moesten daarom nog niet met ons spotten.'⁶

De ontmoeting van Abraham en Melchisedek (links) en **De mannaregen** (rechts), binnenzijde van twee vleugels van een altaarstuk, Antwerpen, ca. 1510-1520. Amsterdam, Rijksmuseum, SK-A-866 en SK-A-867

Wonderen in kunst en kerk

Kunstenaars houden zich niet bezig met de vraag of wonderen bestaan. Zij verwonderen zich, halen er inspiratie uit en maken het onzichtbare van wonderen zichtbaar. De bijbelse wonderen vinden sinds de derde eeuw hun weg naar de Romeinse catacomben en vervolgens naar kerken, kapellen en kloosters. In de middeleeuwen verschijnen ze onder meer op prachtige altaarstukken. Door de eeuwen heen hebben wonderen in de kunst verschillende functies gehad. Zo zijn er kunstwerken die de belangrijkste christelijke dogma's aan de gelovigen presenteren. De sleutelmomenten uit

het Oude en Nieuwe Testament van de Bijbel worden aaneengeregen tot één groot verhaal. Dit geldt bijvoorbeeld voor de vleugels van een Antwerps altaarstuk (afb.). Priester Melchisedek die brood en wijn aan aartsvader Abraham schenkt en de mannaregen in de woestijn verwijzen hier naar het Laatste Avondmaal van Jezus uit het Nieuwe Testament, dat op het nu ontbrekende middenstuk was afgebeeld. De gelovige werd zelf deel van dit grote verhaal als hij ter communie ging met zicht op het altaarstuk. Hij leerde zo in één oogopslag de oudtestamentische wonderen verbinden aan de nieuwtestamentische wonderen en

Elia door de raaf gevoed,
omgeving van Maarten van
Heemskerck, 1545-1555.
Utrecht, Museum Catharijne-
convent, RMCC s20

verhalen. Ook de wonderen van Mozes en Elia verwezen voor gelovigen vooruit naar wonderdoener Jezus (afb.).⁷ In Boeddhistische tempels worden eveneens de belangrijke wonderen uit de traditie getoond. Kleurig beschilderde banieren, thangka's, tonen de wonderen van de Boeddha (afb. p. 108). Wondervoorstellingen herinneren de gelovigen niet alleen aan de bijzondere wonderen in de geschiedenis van de eigen godsdienst, maar roepen ook op tot verering van God of de goden als veroorzakers van die wonderen.

Het wonder als omslagmoment

Wegens het ongrijpbare, dramatische en onwaarschijnlijke karakter is het voor kunstenaars een uitdaging om wonderverhalen overtuigend te verbeelden. Een uitdaging die de zeventiende-eeuwse Hollandse schilders in de door gereformeerden gedomineerde republiek graag aangaan. De kerk als opdrachtgever is weggefallen. Maar bij particuliere kopers zijn historiestukken populair, schilderijen met aansprekende voorstellingen uit de Bijbel, literatuur en geschiedenis. De kunstenaars verbeelden bij voorkeur dramatische omslagmomenten uit de wonderverhalen waarbij de menselijke emoties

Bruikleengevers

Amersfoort, Oud-Katholieke Parochie Amersfoort
Amsterdam, Amsterdam Museum
Amsterdam, Astamangala
Amsterdam, Galerie Fons Welters
Amsterdam, LIMA
Amsterdam, Museum Ons' Lieve Heer op Solder
Amsterdam, Rijksmuseum Amsterdam
Assen, Drents Museum
Beauraing, Le Musée des Sanctuaires de Beauraing
Boedapest, Szépművészeti Múzeum
Brugge, Kerkfabriek Sint Jakob-de-Meerdere
Brussel, Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis
Brussel, Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België
Den Haag, Jeroen Eisinga
Den Haag, Koninklijke Bibliotheek
Den Haag, Kunstmuseum Den Haag
Den Haag, Museum Meermanno-Westreenianum
Gent, Kerkfabriek Onze-Lieve-Vrouw Sint-Pieterskerk
Glasgow, Studio Nathan Coley
Groningen, Groninger Museum
Haarlem, Frans Hals Museum
Halle, Kerkfabriek Sint-Martinus
Keulen, Museum Schnütgen
Leiden, Nationaal Museum van Wereldculturen
Leiden, Rijksmuseum van Oudheden
Leiden, Universiteitsbibliotheek Leiden
Long Beach, Bill Viola Studio LLC
Middelburg, Erfgoed Zeeland
New York, Tanya Bonakdar Gallery
Nijmegen, Katholiek Documentatie Centrum
Nijmegen, Paul van der Velde
Otterlo, Kröller-Müller Museum
Rotterdam, Wereldmuseum
Sidney, Michael Pederson
Sint-Truiden, Kerkfabriek Onze-Lieve-Vrouw ten Hemelopneming
Uden, Museum Krona
Veldhoven, Museum 't Oude Slot
Warschau, Muzeum Narodowe w Warszawie
Wassenaar, Museum Voorlinden
Particuliere bruikleengevers die onvermeld wensen te blijven

Colofon

Allemaal wonderen verschijnt ter gelegenheid van de tentoonstelling *Allemaal wonderen* in Museum Catharijneconvent in Utrecht, te zien van 28 februari t/m 23 augustus 2020.

Uitgave

WBOOKS, Zwolle
info@wbooks.com
www.wbooks.com

Museum Catharijneconvent, Utrecht
info@catharijneconvent.nl
www.catharijneconvent.nl

Auteurs

Daan Damen
Michiel van Elk
Rianneke van der Houwen-Jelles
Miranda Klaver
Anne-Marie Korte
Fred van Lieburg
Lex van Meurs
Luitgard Mols
Marije de Nood
Victor Schmidt
Susan Smit
Hijme Stoffels
Paul van der Velde
Eric Venbrux
Joost de Wal

Tekstredactie

Rianneke van der Houwen-Jelles, Maartje de Jong, Marije de Nood

Beeldredactie

Francis Boer
Maartje de Jong

Eindredactie

Maartje de Jong

Fotografie

Alle foto's van kunstvoorwerpen uit de collectie van Museum Catharijneconvent zijn gemaakt door Ruben de Heer, Utrecht, tenzij anders vermeld. Overige fotografen/rechthebbenden staan vermeld in de foto-verantwoording.

Vormgeving

Miriam Schlick, Studio Extrablond

© 2020 WBOOKS / Museum Catharijneconvent

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. De uitgever heeft ernaar gestreefd de rechten van de illustraties volgens wettelijke bepalingen te regelen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

ISBN 978 94 625 8374 0
NUR 680, 694

afbeelding voorzijde: detail De profeet Elisa wekt de zoon van de vrouw uit Sunem tot leven, Jan Sluijters, 1904. Assen, Drents Museum, langdurig bruikleen van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

afbeelding achterzijde: detail Middelryns altaar, Middel-Rijn/Westfalen?, ca. 1410. Utrecht, Museum Catharijneconvent, ABM s25.1

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

BankGiroLoterij

≡kfheinfonds

Wonderbaarlijke genezingen, reddingen op zee, visioenen, ontmoetingen met engelen, allemaal wonderen die beschreven staan in de Bijbel. Ook in de heilige boeken van andere religieuze tradities komen wonderen voor: de Profeet Mohammed die zieken geneest, de Boeddha die woeste rivieren tot bedaren brengt.

De grote betekenis van wonderen voor mensen zien we terug in de beeldende kunst. Kunstenaars maken het onzichtbare van wonderen zichtbaar, van groots en meeslepend tot klein en intiem. Dankzij hun talrijke voorstellingen kan iedereen getuige zijn van een wonder en zich er een beeld van vormen.

Door de geschiedenis heen getuigen mensen, ongeacht hun culturele of religieuze achtergrond, van de wonderen die zij meemaken. Hun ervaringen gaan de verbeeldingskracht vaak te boven en stuiten niet zelden op weerstand. Het boek *Allemaal wonderen* gaat in op verschillende aspecten van het intrigerende fenomeen. Van de verbeelding van wonderen in de westerse kunstgeschiedenis tot wonderen in het hindoeïsme, het boeddhisme en de islam. Ook is er aandacht voor actueel onderzoek naar het geloof in wonderen onder Nederlanders en de vraag of sommige mensen vatbaarder zijn voor religieuze en mystieke ervaringen dan andere. Eén ding is zeker: de wonderen zijn de wereld nog lang niet uit.

9 789462 583740

WWW.WBOOKS.COM